

ЕТНОЛІНГВІСТИКА ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ. ІНТЕРЛІНГВІСТИКА

УДК 811.111:81'25

О. В. Зосімова

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ КІНОТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Останнім часом проблемі перекладу термінів приділяє увагу багато українських дослідників, зокрема Т. Балабан [1], Л. Бардіна та Н. Назаренко [2], Л. Вергун [3], В. Карабан [4], Т. Кияк [5], І. Кучман [6], О. Скрипніченко [7] та ін. Учені розглядають питання запозичення термінів, пошуку еквівалентної лексики, а в разі відсутності еквівалента в системі мови-реципієнта – його створення в процесі перекладу за допомогою транслітерації, калькування, експлікації та інших способів. Однак на сьогодні багато проблем передачі значень спеціальної лексики засобами іншої мови залишаються актуальними й не вирішеними остаточно. Зокрема, сучасне перекладознавство здебільшого оминає увагою проблему відтворення значень важливого шару термінологічної системи будь-якої мови, а саме кінотермінології.

Стрімкий розвиток світової кіноіндустрії, постійне розширення й оновлення термінів цієї сфери передусім у межах англійської мови, а також нагальна потреба у впорядкуванні терміносистеми української фахової лексики сфери кіно зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета студії – визначити основні проблеми перекладу кінотермінології на матеріалі англійської й української мов та окреслити способи адекватного відтворення значень цих мовних одиниць у процесі роботи перекладача. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких конкретних завдань: окреслити чільні способи перекладу кінотермінів; визначити основні проблеми перекладу фахової лексики сфери кіно; розглянути можливі шляхи їх подолання.

З огляду на розвиток радянського кіно, наявність великих кіностудій, зокрема в Києві, Одесі та ін. та незважаючи на політику русифікації, український кінематограф виробив власну, досить розгалужену терміносистему цієї галузі. Велику кількість одиниць, пов'язаних із процесом кінозйомки, базовим технічним оснащенням, жанрами фільмів, професіями та ін., складають лексеми, створені за допомогою дериваційних засобів української мови або ґрунтуються на адаптації іншомовних запозичень тощо. Відтак еквівалентний переклад широко використовується при передачі значень термінів сфери кіно, наприклад: *director* – режисер; *dissolve* – наплив (зйомка напливом); *editing* – монтаж; *screenwriter* – сценарист; *shot* – кадр; *extra* – статист; *extras* – масовка; *crowd* – масова сцена, масовка; *close-up* – великий

(крупний) план; *lighting* – освітлення; *costume designer* – художник по костюмах; *flashback (s)* – ретроспективний (зворотний) кадр тощо.

Однак, у зв'язку зі стрімким розвитком кіноіндустрії останніх десятиліть, появою на вітчизняному ринку кінопродукції численної кількості англомовних фільмів, насамперед американських, постає нагальна потреба в перекладі термінів, що не мають відповідників в українській мові. У таких випадках доводиться використовувати специфічні прийоми перекладу, що вимагають певних лексико-семантичних та лексико-граматичних трансформацій мовних одиниць.

Чимало термінів кіногалузі перекладають за допомогою транслітерації: *cameo* – *камео* (епізодична роль будь-якого відомого актора або іншої знаменитості [8, с. 19]); *casting director* – *кастинг-директор* (завідувач акторським відділом кіностудії); *animator* – *аніматор* (художник-мультиплікатор) та ін.

Значно частіше кінотерміни перекладають за допомогою прийому транскрипції: *action* – *екшн*; *sequel* – *сіквел*; *blockbuster* – *блокбастер*; *biopic* – *байопік*; *boom* – *бум* («мікрофонний журавель» [8, с. 304]); *multiplex* – *малтплекс* та ін. Поширеною тенденцією на сьогодні можна вважати використання транскрипції, що частково зберігає англійські літери, насамперед абрєвіатури: *VFX supervisor* – *VFX супервайзер* (порівняймо: *PR-менеджер* та ін.).

Подекуди транскодований термін може стати основою нової лексеми, доповненої словотворчими засобами української мови: англійське дієслово *to film* (*знімати/зняти, вести кінозйомку*) – український термін *фільмувати* (*зафільмувати; фільмування*), що стає наразі дедалі популярнішим.

Досить часто при перекладі кінотермінів застосовують калькування: *sound track* – звукова доріжка; *soap opera* – мильна опера; *model shot* – макетна зйомка; *combined shot* – комбінована зйомка; *film star* – кінозірка; *side light* – бічне світло; *background noise* – фоновий шум.

До калькування може додаватися прийом інверсії – зміни порядку слів при перекладі відповідно до граматичних норм української мови, наприклад: *negative cutting* – монтаж негативу; *situation comedy* – комедія ситуацій.

Перекладаючи новітні авторські терміни-неологізми, часто доводиться доповнювати кальку експлікацією (описом значення) певної невідомої термінологічної одиниці, як-от: *rain effect* – «ефект дощу»; подряпини поздовжні [8, с. 312]. При цьому калькований переклад подають у лапках.

Прийом калькування насамперед застосовують при перекладі термінів, що складаються з кількох слів або дериваційних основ: *slow motion effect* – ефект уповільненого руху, *fairy-tale film* – фільм-казка.

Чимало англійських термінів сфери кіно потребують опису значення при перекладі: *cue* – позначка на кіноплівці; *stand-in* – дублер актора для установки світла та інших підготовчих робіт; *cat-walk* –

освітлювальне риштування підвісне; *dailies* – матеріал знімального дня; *dolly shot* – кадр, що знято в русі; *zoom lens* – об'єктив зі змінною фокусною відстанню; *continuity girl* – помічник режисера, яка веде запис зйомки.

Іноді при перекладі кінотермінів застосовують прийом генералізації вихідного значення, наприклад, лексеми *key grip* (механік із пересування камери [9]) та *focus puller* (перший асистент оператора, який відповідає за фокусування, різкість зображення [10]) можна перекласти більш загальною українською термінологічною одиницею «*помічник (асистент) оператора*».

Перекладаючи термін, необхідно користуватися однією назвою в усьому тексті. Аби належно підібрати перекладний відповідник, слід враховувати вмотивованість терміна й точність передавання позначуваного поняття. Невдалі назви можуть стати причиною спотворення змісту, неправильного розуміння сутності явища тощо.

Слід також зважати на неминучих «фальшивих (хибних) друзів» перекладача – переважно інтернаціональні слова, що мають схожу форму у двох (кількох) мовах, але різні значення. Наприклад, термін *episode* в англійській кінотермінології позначає насамперед окрему серію (частину) у багатосерійному фільмі (серіалі, програмі) [11, с. 526], в українській мові *епізод* – «сюжетно завершена частина оповідання, фільму, картини, що має відносно самостійне значення» [12, с. 245] (англійською в цьому значенні – здебільшого *scene* [11, с. 1464]).

Досить часто вузькоспеціалізовані терміни сфери кіно або терміни-архаїзми не мають усталеного перекладу та функціонують у різних варіантах: від транскрипції («*спагетти-хорор*» – англ. *spaghetti horror*) – до кальки («макаронний фільм жахів») та опису значення: «італійські фільми жахів, розповсюджені наприкінці 60-х рр.» [8, с. 117].

Так само неусталеність термінології спостерігаємо при пошуку відповідника досить поширеної англійської лексеми *editor*. Якщо раніше чітко фіксованим терміном вважалося слово *монтажер* [8, с. 229], то в сучасних перекладах спостерігаємо хаотичне нагромадження варіантів (при цьому, не завжди граматично правильних щодо норм української мови, не досить вдалих з погляду фонетики тощо): *режисер по монтажу*, *режисер-монтажер* [13; 14; 15], *монтажер* [16, с. 146] тощо. Найбільш адекватним варіантом перекладу цієї мовної одиниці є, на нашу думку, термін *режисер монтажу*, який починає домінувати в титрах сучасних кінофільмів та телепрограм.

Не завжди доречним є також транскрибування певних термінологічних одиниць, зокрема *гамблінг пікче* (англ. *gambling picture* – кіно про азартних гравців) – «фільми, у яких азартні ігри складають основу інтриги, невизначеності та гумору» [8, с. 146]. Невідповідність фонетичним нормам української мови, незрозумілість значення цього словосполучення для пересічного мовця ставлять під сумнів доречність цього терміна.

Загалом, недоліком транскодування як прийому перекладу є так зване «змішування» мов, тобто витіснення іноземними словами рідних, українських. Сьогодні все частіше ми вживаємо такі терміни, як *екшн*, *арт-директор*, *мейк-ап* тощо, хоча в українській мові існує достатньо еквівалентів, наприклад: *хорор*, *горор* (англ. *horror*, *horror film*, *horror movie*) – фільм жахів; *мейк-ап* (англ. *make-up*) – грим; *екшн* (англ. *action*) – бойовик; *слоу-моушен*, *слоумо* (англ. *slow motion*, *slowmo*) – уповільнена зйомка; *арт-директор* (англ. *art director*) – художник фільму, художник-постановник; *аніматор* (англ. *animator*) – художник-мультиплікатор, – особливо, з огляду на багатозначність більшості цих слів.

Зокрема, переобтяженою саме такою термінологією є мова популярного сайту «Кіно-Театр.ua»: навіть касові збори фігурують тут як *бокс-офіс* (від англ. *box-office*) [13]. Портал «Кінострічка.com» [14] зловживає такими транслітерованими термінами, як *лонг-лист* (*long list*) та *шорт-лист* (*short list*) – повний та скорочений переліки фільмів, номінованих на Оскар чи іншу кінопремію [10]. Забагато подібних «термінів» також у «Кінословнику» В. Н. Миславського [8], наприклад: *адвертайзінг* (*advertising*), *скрипт-гёрл* (*script girl*), *панід* (*rapid*), *меджерс* (*Majors*), *копродукція* (*co-production*) та ін.

Невиправдано широко застосовуються частково транскодовані терміни та напівкальки тощо: *VFX supervisor* – *VFX супервайзер* (керівник відділу візуальних ефектів); *CG animation* – *CG анімація* (де *CG* (*computer graphics*) – комп'ютерна графіка).

Давно усталені одиниці української терміносистеми сфери кіно на догоду модним тенденціям замінюють англо-американською кінотермінологією, наприклад: *location (on location)* – *локація* замість *натура* (*зйомка на натурі*); *poster* – *постер* замість *афіша*, *плакат*; *animation (animated film/cartoon)* – *анімація* (*анімаційний фільм*) замість *мультиплікація* (*мультифільм*); *close-up* – *близький план* замість *великий* (*крупний*) *план* (зокрема, саме цей термін уживають як інтерв'юер, так і режисер серіалу «Украдене щастя» (телеканал «1+1») Андрій Дончик в інтерв'ю, розміщеному на україномовному веб-сайті порталу «KINO-KOLO», квітень 2004) [15]. На нашу думку, транслітерувати чи калькувати іноземні терміни слід лише в тому разі, коли вони справді не мають доречних відповідників в українській мові, зокрема, при перекладі реалій – назв професій, яких донедавна не існувало в кіноіндустрії нашої країни (*producer* – *продюсер* тощо), новітнього обладнання (*steadicam* – *стедикам* та ін.), хоча, можливо, навіть у цих випадках не слід нехтувати ресурсами рідної мови й спробувати знайти в ній адекватні відповідники іншомовних кінотермінів.

Проблема перекладу англійської кінотермінології українською мовою безпосередньо пов'язана з упорядкуванням відповідної національної терміносистеми, яка досі перебуває на етапі становлення, адже представники кіноіндустрії та продукція вітчизняного кінематографу, незважаючи на певні зрушення в цьому питанні,

переважно є російськомовними, а великий шар української спеціальної лексики сфери кіно – недостатньо розроблений і досліджений.

Отже, за умови відсутності в мові-реципієнті еквівалентів термінологічної лексики галузі кіно, що, у зв'язку зі стрімким розвитком кіноіндустрії, постійно розширюється за рахунок неологізмів, переклад відповідних термінів найчастіше передбачає використання таких основних прийомів, як транслітерація й транскрипція, опис значення та калькування. При цьому, застосування прийому транскодування, а відтак – запозичення іншомовних лексем зі сфери кінематографу, має бути виправданим і доречним. Наразі ж часто спостерігаємо зловживання транслітерованими термінами на догоду модним тенденціям, перенасичення мови ЗМІ англіцизмами на позначення понять, що вже давно мають в українській терміносистемі сфери кіно свої усталені відповідники.

Отримані результати не вичерпують проблематики, порушеної в цьому дослідженні. Перспективи роботи вбачаємо у впорядкуванні способів перекладу англійської кінотермінології українською мовою, визначенні чітких критеріїв доцільності запозичення іншомовних термінів, що сприятиме становленню української терміносистеми сфери кіно.

Список використаної літератури

- 1. Балабан Т.** Дещо про транскрипцію, транслітерацію і переклади американо-англійських термінів / Т. Балабан // Проблеми української термінології : матеріали 5-ї Міжнар. наук. конф. – Львів : НУ «Львівська політехніка», 1998. – С. 105 – 107.
- 2. Бардіна Л.** Актуальні аспекти сучасного адекватного перекладу спортивних термінів ігрових видів спорту / Л. Бардіна, Н. Назаренко // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2005. – № 8 – 9. – С. 25 – 33.
- 3. Вергун Л. І.** Перекладознавчий контрастивний аналіз лексико-семантичного поля «освіта» в англійській та українській мовах / Л. І. Вергун // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2003. – № 10. – С. 62 – 67.
- 4. Карабан В. І.** Переклад англійської наукової і технічної літератури [навч. посібник] / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 303 с.
- 5. Кияк Т. Р.** Функції та переклад термінів у фахових текстах / Т. Р. Кияк // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – № 32. – С. 104 – 108.
- 6. Кучман І. М.** Переклад англійських термінів у галузі комп'ютерних технологій / І. М. Кучман // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 23. – С. 164 – 166.
- 7. Скрипніченко О. С.** Проблеми перекладу спортивних термінів / О. С. Скрипніченко // Вісник СумДУ. – 2006. – № 11 (95). – Том 2. – С. 166 – 170.
- 8. Миславський В. Н.** Кінословник. Терміни, визначення, жаргонізми / В. Н. Миславський. – Харків, 2007. – 328 с.
- 9. The Internet Movie Database's online film glossary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imdb.com/Glossary>.
- 10. Film Terms Glossary (illustrated)**

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.filmsite.org/filmterms.html>. **11. Longman Dictionary of Contemporary English.** – Harlow : Pearson Longman, 2007. – 1951 p. **12. Словник** іншомовних слів /за ред. О. С. Мельничука. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : УРЕ, 1985 – 966 с. **13. Національний** кінопортал «Кіно-Театр.ua» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kino-teatr.ua/uk>. **14. Національний** кінопортал «Кінострічка.com» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kinostrichka.com>. **15. Національний** кінопортал «KINO-КОЛО» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kinokolo.ua>. **16. Великий** англо-український словник : понад 112 000 слів / упоряд. М. Г. Зубков. – Харків : Фоліо, 2006. – 790 с.

Зосімова О. В. Особливості перекладу англійської кінотермінології українською мовою

У статті розглянуто особливості перекладу кінотермінології на матеріалі англійської та української мов, визначено основні способи відтворення значень цих мовних одиниць, а саме: транскодування (транскрипція і транслітерація), калькування, еквівалентний та описовий переклад, прийом генералізації тощо. Підкреслюється, що проблема перекладу англійської спеціальної лексики сфери кіно українською мовою безпосередньо пов'язана з упорядкуванням відповідної національної терміносистеми, яка досі перебуває на етапі становлення.

Ключові слова: термін, кінотермінологія, переклад.

Зосімова О. В. Особенности перевода английской кинотерминологии на украинский язык

В статье проанализированы особенности перевода кинотерминологии на материале английского и украинского языков, определены основные способы передачи значения этих языковых единиц, а именно: транскодирование (транскрипция и транслитерация), калькирование, эквивалентный и описательный перевод, прием генерализации и т. п. Подчеркивается, что проблема перевода английской специальной лексики сферы кино на украинский язык непосредственно связана с упорядочением соответствующей национальной терминотерминологии, которая до сих пор находится на этапе формирования.

Ключевые слова: термин, кинотерминология, перевод.

Zosimova O. V. Peculiarities of the English Film Terminology Translation into Ukrainian

The article deals with the peculiarities of film terminology translation on the material of the English and Ukrainian languages, the main ways of conveying the meaning of these language units in particular. Despite the existence of many equivalents of English film terms in the Ukrainian language, a great number of them have to be translated with the help of

specific techniques, namely different types of transcoding, loan translation (calques), description (explication) and generalization, etc.

One of the main problems in the field of movie terminology translation nowadays is the overuse of transcription and transliteration. To follow the current fashion, we picked up the habit of transcoding English film terms, or borrowing them, instead of using fixed Ukrainian equivalents. This tendency is typical of the language of Ukrainian movie web-sites and other media. From the author's point of view, in the process of film terms translation, as well as terms from any other sphere of science, technology and art, the use of transcription and transliteration should be reasonably limited to the cases when there is no equivalent in the target language or other ways of translation can't be employed. Otherwise, the lexical and word-building resources of Ukrainian mustn't be neglected.

It is emphasized that the problem of the English film terms translation into Ukrainian is closely connected with streamlining the corresponding national terminological system that is still in the process of formation.

Key words: term, film terminology, translation.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Коваленко О. А.

УДК 811. 111'25: 81'272: 81'276: 32

Л. О. Калужська

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИРАЖЕННЯ МОВНОЇ ОЦІНКИ У ПЕРЕКЛАДІ МЕТАФОРИЧНИХ ТА АЛЮЗИВНИХ ОДИНИЦЬ

Категорія оцінності є основним стилетвірним фактором політичного тексту та культуроспецифічною категорією у зв'язку з тим, що оцінка формується на певних ідеологічних засадах. Політична лінгвістика вивчає особливості функціонування категорії оцінності в політичних текстах [1; 2; 3]. У сучасному перекладознавстві досліджено певні аспекти перекладу політичних текстів, а саме: засади застосування адаптації у перекладі [4], способи перекладу метафори [5; 6], відтворення конотативного потенціалу на матеріалі текстів мас-медіа [7]. Але політична метафора як засіб вираження оцінки не отримала комплексного перекладознавчого дослідження. Метою дослідження є визначення особливостей трансформації вираження мовної оцінки, що відбувається при перекладі метафоричних та алюзивних одиниць політичного тексту. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: